

HEGEDŰS TAMÁS¹

Húsz éve az Európai Unióban

Magyarország EU-tagságának gazdasági értékelése

20 years in the European Union

Economic assessment of Hungary's EU membership

Absztrakt

Magyarország 2004-ben lett tizedmagával az Európai Unió tagja, célként teljesítve a rendszerváltás óta érvényes külpolitika három alappillének egyikét. A csatlakozási folyamat és az arra való felkészülés a piacgazdasági átalakulás kezdetétől jelentős hatást gyakorolt a gazdasági döntésekre is, ami miatt az uniós integrációt folyamatként érdemes vizsgálni, amelyben a tagság kezdete fontos mérföldkövet jelentett, de ellentétben a közjogi szintű változástól, korántsem éles szakaszhatárt. A gazdasági mérleg készítésénél nem lehet figyelmen kívül hagyni az EU hatalmi struktúráin belül bekövetkezett politikai változásokat sem, mivel azok a szervezet egészére kiható gazdasági következményekkel jártak. Magyarország fejlődési pályája az uniós csatlakozás után rendhagyó: míg a többi térségbeli országban felgyorsította a felzárkózást az uniós átlaghoz, itt 2006-ban éles törés következett be: paradox módon uniós tagként kezdtünk el távolodni az EU és a térség mutatóitól egyaránt. Hazánk fejlődési dinamikája csak 2010 után állt helyre, folytatva a közelítést az Európai Unió átlagához. Mindeközben a területi egyenlőtlenségek a remélnél kevésbé mérséklődtek. Összességében a felzárkózási folyamat sikeresnek mondható, ezen belül ugyanakkor az áttörést nem az uniós tagság, hanem a 2010 utáni növekedési fordulat eredményezte.

Kulcsszavak: Európai Unió, EU-csatlakozás, Közép-Európa, fejlődési pálya, gazdasági növekedés, jóléti mutatók

Abstract

Hungary became a member of the European Union in 2004, fulfilling the target of one of the three main pillars of the Hungarian foreign since the change of regime. The accession process and the preparation for it have had a significant impact on economic decisions since the beginning of the transformation to market economy. This makes it worth of looking at EU integration as a process in which the beginning of membership marked an im-

¹ Közgazdász, biztonságpolitikai szakértő, a Századvég Konjunktúrakutató Zrt. makrogazdasági senior elemzője.

portant milestone, but, unlike the changes at the level of politics and public law, by no means presented a sharp dividing line. Hungary's post-accession development path was unique: while the other new member states in the region accelerated their convergence to the EU average, in 2006 Hungary experienced a sharp rupture. Paradoxically, despite being an EU member, Hungary started to drift away from both the EU's and the region's development indicators. The dynamics of the Hungarian development only restored after 2010 and continued to converge to the level of the EU average. Meanwhile, territorial disparities have narrowed less than hoped. Overall, we see the convergence process as a success story, but the breakthrough point was not EU accession: instead, it came with the economic growth after the 2010 turnaround.

Keywords: European Union, EU accession, Central Europe, development path, economic growth, welfare indicators

Bevezetés

A kerek évfordulók jellemzően számvetésre, mérlegkészítésre ösztönöznek. Így van ez az Európai Unióhoz való csatlakozás huszadik évfordulóján is. Az elmúlt évtizedek aktív átélése után talán nem is tűnik olyan hosszúnak az időszak, de érdemes belegondolni: közel annyi, mint a forradalmak és Trianon csapásai után helyreállt Magyar Királyság, Horthy Miklós kormányzóságának időszaka a második világháborúba való belépésig, amit korszaknak tekintünk. Ha pedig a rendszerváltás kezdetétől indítjuk az időhorizontot, akkor ez hozzávetőlegesen annyi idő, mint az első világháború kitörésétől a kommunista diktatúra teljessé válásáig tartó időszak. Bár ennél összehasonlíthatatlanul békésebb korban élünk, ez már történelmi távlatnak tekinthető.

Jelen tanulmány bevezetést követő második része esszéjellegű átfogó értékelést ad az európai integrációs folyamatról, szoros összefüggésben a gazdasági rendszerváltással és annak következményeivel. A harmadik és negyedik rész primer adatfeldolgozásra támaszkodik, az Eurostat, a World Inequality Database és a KSH mutatóinak felhasználásával. A negyedik rész tárgya a csatlakozás utáni gazdasági fejlődés, két dimenzió mentén kiterjesztve. Egyrészt időben, korábbról indítva a vizsgálatot, annak szemléltetése, hogy az uniós tagság szintlépést jelentett-e a gazdasági felzárkózásban, vagy inkább a korábbi trendek folytatódottak. Másrészt térben, összevetve hazánk mutatóinak alakulását a Visegrádi Együttműködés, valamint Románia hasonló adataival, annak értékelése, hogy felzárkozási pályánk milyen közös vonásokat

mutat a régió más országaival, illetve mennyiben tér el azoktól. Az utolsó részben bemutatjuk, hogy a nemzetgazdaság szintjén kimutatható változások mennyiben érintették a korábban meglévő, országon belüli területi egyenlőtlenségeket.

A csatlakozási folyamat és tagságunk átfogó értékelése

A következőkben megvizsgáljuk, mennyiben választhatók szét az európai uniós csatlakozás tényének gazdasági hatásai a rendszerváltás jelentette történelmi léptékű gazdasági és társadalmi átalakulás következményeitől. Ezt is figyelembe véve keressük a választ arra, hogy az integrációs folyamatban mi kerül a mérleg serpenyőibe a költségek és az elért eredmények oldalán. Ezután számba vesszük, hogy milyen gazdasági következményekkel járt a politikai környezet változásaként az unió hatalmi struktúráin belüli súlyponteltolódás 2004 után.

Rendszerváltás és EU-integráció – folyamat vagy vízválasztó?

Szemléletbeli kérdés, hogy az 1990-ben szuverenitását visszanyerő, újra szabaddá váló Magyarország életében az EU-csatlakozás milyen mértékben jelent új szakaszt. Történelmi távlatból nézve mérföldkőnek kell tekinteni, mert ezzel a lépéssel hazánk egy nagy, kontinentális léptékű, közös értékrenden nyugvó integráció része lett. Köz- és nemzetközi jogilag éles cezúráról beszélhetünk, mivel a csatlakozással együtt Magyarország – a többi tagállamhoz hasonlóan – önként, a magyar közvélemény által is támogatva átadta szuverenitásának bizonyos elemeit a közösségi intézményeknek. Gazdaságilag ugyanakkor hasonlóan éles változásról nem lehet beszélni. Az EU-csatlakozás kevésbé drámai átalakulást okozott, mint a 90-es évek elejének gazdasági rendszerváltása, a piacgazdasági átmenet és szerkezetváltás. A fejlődési pálya alapvonalai már akkor kirajzolódtak, hosszú távra lefektetve a magyar gazdasági mozgástér kereteit. A társadalomra gyakorolt hatást tekintve hasonló értékelés fogalmazható meg: míg a 90-es évek eleje széles néprétegeknek jelentett sokkhatást, másoknak kinyíló lehetőségeket,

alapjaiban forgatva fel az egzisztenciális viszonyokat, addig az uniós tagság kezdete nem okozott hasonló léptékű változásokat.

A jelentősége ugyanakkor aligha túlbecsülhető a folyamat egészét tekintve. Megítélésünk szerint így érdemes vizsgálni, mivel a csatlakozási folyamat szétszálazhatatlanul összekapcsolódik a rendszerváltással, a demokrácia megteremtésével és a piacgazdasági átmenettel. A rendszerváltó pártok között nem volt olyan mérvadó alakulat, amely ne fogalmazta volna meg célként az Európai Közösséghez tartozást. Az első szabad referendumon megválasztott kormányzat történelmi súlyú vezetője, Antall József miniszterelnök a magyar külpolitika hármas prioritásrendszerében – a határon túli magyarságért való felelősségvállalás és a jószomszédi viszony ápolása mellett – az euroatlanti integrációt nevezte meg harmadik alappillérként. Az átmenet minden politikai és gazdasági döntése mögött is ott volt a remélt csatlakozás célja, már a formális tárgyalások megkezdése előtt. A gazdaságpolitikai – nemegyszer radikális – döntések a privatizáció, a liberalizáció és a dereguláció terén nemcsak a piacgazdasági átalakulást segítették elő (külön értékelés tárgya lenne, hogy ezek mennyire voltak jól célzottak, és szükséges volt-e sokkterápiaszerű bevezetésük), hanem a vélt vagy valós EU (EK)-kompatibilitás megteremtése is motiválta azokat.

Az európai uniós integráció a fentiek miatt inkább tekinthető több évtizedes folyamatnak, mint egy előtte-utána forгатókönyvnek. A jogharmonizáció folyamatos törekvés volt, a szabadkereskedelmi övezet fokozatos megteremtését pedig már az 1994-es társulási megállapodás is rögzítette. Két téren ugyanakkor kétségtelenül jelentős változás történt a csatlakozással: megnyíltak az uniós források, amelyek jelentős fejlesztéseket tettek lehetővé a következő két évtizedben, évente a GDP 3-4-5 százalékának arányában. A másik a szabad munkavállalás lehetősége, még ha átmeneti korlátozásokkal is. Utóbbi – ahogy 2007-től schengeni tagság is – hozzájárult ahhoz, hogy több százezer magyar dolgozhasson az EU államaiban, ennek összes előnyével és hátrányával együtt.

Mi van a mérleg serpenyőiben?

A gazdaság szereplőinek mozgásterét alapvetően meghatározta az egységes piac, az uniós szabályozások és a közvetve vagy közvetlenül érvényesülő uniós szttenderdek. (Utóbbiakat nem csupán jogszabályok írhatják elő, hanem piaci igények is kikényszeríthetik.) A gazdasági környezetre döntő hatást gyakorolt a „négy szabadság” elve és gyakorlata: az áruk, a szolgáltatások, a személyek és a tőke szabad áramlása. A többség számára a leginkább átélhető élmény ezek közül a szabad mozgás lehetősége: az elmúlt két évtizedben felnőtt nemzedék már természetes közegeként éli meg a kitágult európai világot turistaként, egyetemistaként vagy munkavállalóként. Magyar szempontból nemzetstratégiai jelentőségű, hogy ezzel a lehetőséggel határon túli nemzetrészek közül a Romániában és Szlovákiában élő magyar közösség tagjai is élhetnek, megkönnyítve az anyaországgal való kapcsolattartást.

Az EU-integrációs folyamat a magyar gazdasági szereplők számára előnnyel és lehetőségekkel, de kihívásokkal és veszélyekkel is járt, jár. Akinek versenyképes vállalkozása van, az nemcsak hatalmas belső piacra szállíthat, hanem harmadik országba is könnyebben exportál, ha a „Made in Hungary” egyben „Made in EU” besorolást jelent. A kibővült gazdasági tér ugyanakkor a versenyt szintén jelentősen kiélezte, ami magyar vállalkozások, vállalatok tömeges csődbe jutását eredményezte a 90-es évek elején. (Hangsúlyozva, hogy utóbbi jelenséget nem az EU-tagság, még csak nem is a formális csatlakozási tárgyalások okozták, hanem az ennek érdekében IS meghozott radikális piaci átalakítási lépések.) Érdekes és fontos mellékszál, hogy a tagság a 2010 után meghirdetett keleti és déli nyitás szempontjából is előnyös: bármennyire erős több keleti nép rokonszenve Magyarország iránt, sokszor rokonságtudattal megerősítve, partnerségünk vonzerejét kétségkívül növeli, hogy aki jelen van Magyarországon, az egyben az EU-ban is jelen van. A tőkebefektetéseknek így Nyugatról és Keletről is vonzó háttérrel jelent az EU-tagság.

A csatlakozás költségeit történetileg nehéz szétszálazni, mivel sokszor nem könnyen állapítható meg, hogy az első két kormányzati ciklus során hozott, messzemenő következményekkel járó gazdaságpolitikai döntésekben mi sorolható a gazdasági rendszerváltás vitatható lépései

közé (például a privatizáció átgondolatlansága, a radikális piaci liberalizáció és dereguláció, az egekbe emelt jegybanki kamatok), vagy a későbbi EU-tagság reményében, vélt vagy valós igényeknek való megfelelés érdekében tett lépések. Ha a mérleg serpenyőiben csak az uniós befizetések és kapott kifizetések vannak, akkor nem kérdés, hogy pozitív az egyenleg. A folyamat egészét tekintve már árnyaltabb a kép, ennek számszerűsítésére ugyanakkor esélytelen szakmai konszenzust remélni.

Hasonló kérdést vet fel a külkereskedelem 180 fokos fordulata: 1990 előtt zömmel a KGST – úgymond – „piacán”, a rendszerváltás után pedig elsősorban az Európai Közösség, majd az Európai Unió immár valós piacán zajlott. Ez azonban nem a taggá váláskor következett be, hanem már a hivatalos csatlakozási tárgyalások előtt. Az, hogy külkereskedelemből az EU tagállamai elsöprő, mintegy négyötödös többséggel rendelkeznek, köztük is kiemelt súllyal Németország, lehet előny és kockázat is. Előny, ha konjunktúra van Németországban és az EU-ban, de hátrány, amennyiben az európai, és különösen a német gazdaság lelassul, mint azt napjainkban is tapasztalhatjuk. A 90-es évek elején természetesen a keleti piacok összeomlása volt a nagyobb rizikó, így a radikális nyugati fordulat kockázatcsökkentő, egyben perspektivikusnak is nevezhető. A veszélyt nem a nyugati túlsúly, hanem az alacsony diverzifikáció jelenti. Ennek kialakulása vagy később megcélzott módosítása ugyanakkor nem az EU-tagság közvetlen folyománya.

Kérdés, hogy mennyiben felel meg a tagság története a 2004-ben és azt megelőzően, döntően pozitív várakozásokkal megfogalmazódott elvárásoknak. Ha eltekintünk az illuzórikus reményektől és csodavárástól, az összkép kedvező, még ha számos pöttyel is. A felzárkózási pálya alapvetően sikeres volt: 2004 után az egy főre jutó GDP az uniós átlag 40 százalékaról 2023-ra 50 százalékra (vásárlóerő-paritáson 63 százalékról 76 százalékra) nőtt. Ebben a folyamatban ugyanakkor éles törést hozott 2006 és az azt követő évek, amikor – mint az 1. ábrán is látható – fejlődési dinamikánk jelentősen lemaradt a térségre jellemző mintázattól, és csak 2012-től állt helyre. A húsz év mérlege ezzel a megbicsaklással együtt is pozitívnak értékelhető a nemzetgazdaság és a jövedelmek tekintetében egyaránt. Ugyanakkor, mint látni fogjuk, a területi különbségeket az erre a célra hivatott uniós forrásokkal sem sikerült érdemben mérsékelni.

Az EU-tagság mérlegének megállapításakor – bármely mutatót vizsgálva – alapvető módszertani probléma, hogy nem biztosítható a *ceteris paribus* elve. Nem lehet empirikus választ megfogalmazni arra, hogyan alakult volna a magyar – vagy bármely térségbeli – gazdaság fejlődése EU-tagság nélkül. Feltételezésünk szerint rosszabbul, de mivel minden hasonló adottságú és örökségű ország tag lett, nemcsak saját empirikus adatunk nincs, hanem regionális párhuzam sem vonható. Az integráció hatását szélesebb időtávban nézve sem lehet pontosan mérni, mert a folyamat időben egybeesett a rendszerváltással és a piacgazdasági átalakulással. (Távoli analógia, de a brexit hatását is nehéz úgy megítélni, hogy szinte egybeesett a Covid kitörésével.) Egy olyan országban, amelyet már a csatlakozási folyamat előtt is piacgazdaság jellemezett, nagyobb eséllyel állapítható meg az integráció önmagában vett hatása. Ezzel a volt szocialista országok a 90-es évekre csak a piaci átalakulás és az eurointegrációs törekvések együttes mérlegét vonhatják meg. Ezt egyben tekintve megállapítható: a gazdasági rendszerváltás és az európai integráció költségeit a folyamat elején viseltük, míg az áldozathozatalt követő „osztalékfizetés” a taggá válás után érvényesült. Ezért sem fogadható el az uniós fejlesztési források politikai indíttatású visszatartása, az ezzel megvalósított nyomásgyakorlás – a csatlakozás után járó források árát ugyanis már jóval korábban megfizettük.

Az uniós hatalmi centrum elmozdulásának gazdasági következményei

Elemzésünk alapvetően gazdasági fókuszú, ugyanakkor nem tehetünk úgy, mintha a gazdaság légüres térben mozogna. A gazdasági környezet fontos, meghatározó eleme a politikai környezet, amelyben a csatlakozást követően uniós hatalmi szinten kedvezőtlen fordulat következett be. Az erőviszonyok eltolódása az Európai Tanácstól a Bizottság felé már a Juncker-korszakban (2014–2019) elkezdődött, majd Ursula von der Leyen vezetése alatt (2019-től) egyre markánsabb lett. A Bizottság ahelyett, hogy az EU alapító dokumentumainak szellemében a „szerződések őre” lenne, politikacsinálóvá lépett elő, még olyan – szó szerint – élet-halál kérdésekben is, mint a háború vagy béke támogatása. A Szá-

zadvég nagyívú, teljes kontinensre kitekintő közvélemény-kutatása, az Európa Projekt² 2022. évi eredményei is azt jelzik: a megkérdezettek döntő többsége nem csupán Magyarországon, hanem egész Európában kedvezőtlenül értékeli a fejleményt – vagy ha ezt a kívülről nehezen átlátható folyamatot kevésbé is érzékelik, a következményeit annál inkább.

A felmérés szerint az európai polgárok mintegy kétharmada támogatja országa EU-tagságát, ugyanakkor a szervezet adminisztratív és politikai vezetését több mint háromnegyedük erősen kritikusan ítéli meg. Vagyis EU-t akarnak, de nem ilyen. Ennek alapvető oka, hogy olyan stratégiai kérdésekben, mint a háború és béke, a migráció elleni fellépés és az energiapolitika, a Bizottság rendre más álláspontot képvisel, mint a megkérdezettek döntő többsége.³ A Bizottság mint választói akarattól független testület fényévekre távolodott a választói akarattól, ami bizalmatlanságot szül. Azt a demokratikus élményt, amelyet a régebbi tagállamok már 1990 előtt, a volt szocialista országok 1990 után megélhettek, az EU mai működése nem biztosítja. A demokratikus deficit teszi lehetővé, hogy a meg nem választott testületek, élükön a Bizottsággal, a választói akarattal gyakran élesen ellentétes politikát folytassanak. Ezt következmények nélkül tehetik, mivel az aktuális európai parlamenti koalíciók eddig rendre biztosították ennek a politikafelfogásnak a túlélését és további terjeszkedését. Ez a fajta demokratikus deficit egyelőre nem rombolta le magának az Európai Uniónak az ethosztát, de súlyosan károsítja azt.

Hogy hogyan kapcsolódik ez a gazdasági kérdésekhez? Egyrészt a Bizottsággal szembeni elégedetlenség alighanem kivétel a gazdaságfejlesztésre is, ahol 51 kontra 42 százalék a kedvezőtlen, illetve kedvező vélemények aránya. Igaz, ebben éppen a volt szocialista országok, azon belül a V4-ek véleménye pozitívabb: 54 százalék szemben 39 százaléknyi negatívval. (E téren a legkritikusabbak az EU alapító tagjai és

² Századvég 2022.

³ A felmérés szerint a megkérdezettek 70 százaléka áll a mihamarabbi ukrajnai tűzszünet mellett, a migráció kezelését (a 2016-os 77 százalék után némileg javulva) 60 százalék minősíti gyengének, de az EU szankciós politikájának is 50 százalék alatti a támogatottsága. Az energiapolitikában is 60-67 százaléknyi a bizottsági politikával elégedetlenek aránya. Nem véletlen, hogy 27 tagállamból 22-ben a többség a szuverenista álláspontot támogatja, vagyis azt, hogy biztosítanának nagyobb hatalmat a tagállamoknak az EU fölött, és ne az EU-nak több hatáskört a nemzetállamok fölött.

a dél-európai országok.) Magyarországon a kedvező vélemények aránya hasonló (53 százalék), a kedvezőtleneké magasabb (45 százalék), miközben kevesebb a bizonytalan – ami erős polarizáltságra utal e kérdésben. A V4-ek átlagát Lengyelország javítja jelentősen, míg Szlovákiában és Csehországban erősen kritikus a vélemény. Ennél is fontosabb következmény, hogy a megítélésünk szerint is téves, a gazdaság állapotára és kilátásaira káros döntések a háború, a szankciók és az energiapolitika kérdésében nem, vagy legalábbis kisebb valószínűséggel születtek volna meg, ha a Bizottság az európai polgárok álláspontja, a választói akarat szerint formálná a politikát, illetve vonulna vissza attól, a stratégiai döntéseket – az alapidokumentumok szellemében – az Európai Tanácsnál hagyva. A szomszédunkban folyó háborúnak így is negatív hatása lett volna az európai gazdaságra, de nagyobb eséllyel történhetett volna kárenyhítés, mint -fokozás.

Aggregált gazdasági adatok regionális összehasonlításban

A következőkben bemutatjuk, hogy néhány nagy aggregált statisztikai adat tükrében hogyan teljesített Magyarország az elmúlt húsz évben, térségbeli összevetésben. Az összehasonlításul szolgáló országok köre V4-beli partnereinkre, Lengyelországra, Csehországra és Szlovákiára, valamint a később, 2007-ben csatlakozott, az elmúlt időszakban gyakran hivatkozott Romániára terjed ki.

Egy főre jutó GDP reálértéken

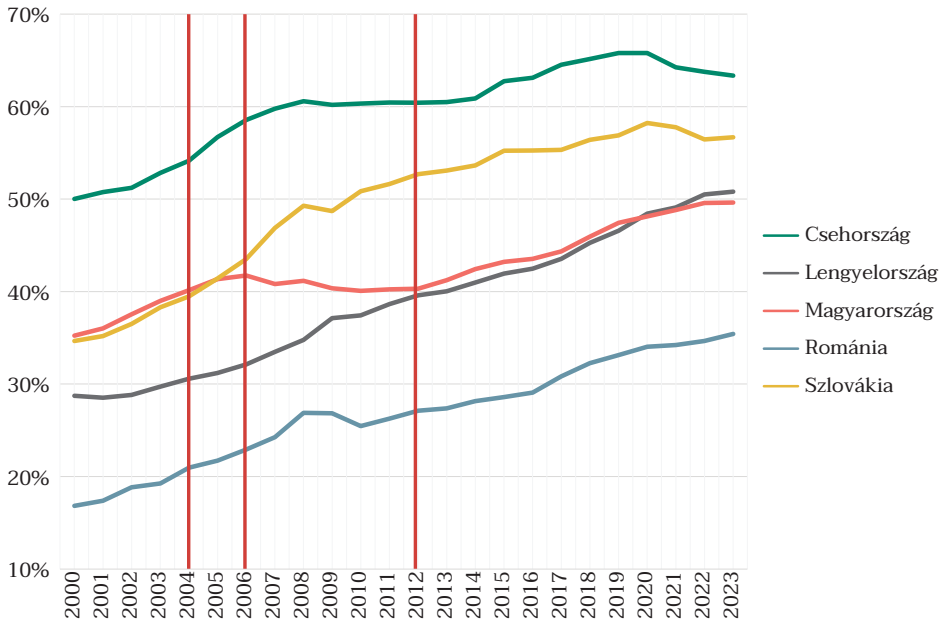
A bruttó hazai terméket mint statisztikai mutatót évtizedek óta sok kritika éri, ennek ellenére még ma is a legelterjedtebb kiindulópont egy adott ország gazdasági teljesítményének bemutatásakor. Mivel nagysága nemcsak a gazdaság teljesítményétől, hanem az ország népességétől is függ, a fejlettséget – az ország „gazdagságát” – nem a GDP-vel, hanem annak egy főre jutó értékével szokás jellemezni. Az egy főre jutó mutató ugyan önmagában nem tükrözi átfogóan a fejlettséget, de erős a korreláció a mutató és a fejlettség között. A nemzeti valuták és az

euró árfolyamának változása szintén befolyásolja az adott ország saját pénznemében mért aktuális évi összterméket, így az összehasonlíthatóság érdekében valamennyit euróra átszámítva értékeljük.

Az árváltozás hatásának kiküszöbölésére az Eurostat adatai szerint az egy főre jutó GDP-t a 2010-es euróárfolyamra való deflálással vesszük figyelembe. A deflátorok alkalmazásával az idősorok a valódi volumenváltozást mutatják. A nemzeti adatoknak az EU átlagával való összevetését bonyolítja, hogy változott a tagság a vizsgált időszakban (újabb országok csatlakozásával, majd az Egyesült Királyság kilépésével), így a viszonyítás alapjának – a torzítás elkerülése érdekében – a mai 27 országot és azok átlagát tekintjük, függetlenül attól, hogy a vizsgált évben ennél több vagy kevesebb országot fedett-e le az EU.

Az egy főre jutó GDP volumenváltozását az alábbi ábrán mutatjuk be.

1. ábra: GDP/fő reálértéken, az EU27 százalékában

Forrás: Eurostat, Századvég-szerkesztés

Jól látható, hogy a V4 és Románia az ezredforduló óta trendszerűen zárkózik fel az EU átlagához (amin itt a fent leírtak miatt az EU27 mai országainak átlagát értjük, visszavetítve az EU-tagság előtti évekre is). A vizsgált időszak egészét tekintve Csehország magabiztosan őrzi első helyét. Szlovákia a csatlakozás után (ezt az évet jelzi az első függőleges vonal) kilőtt, stabilan a második helyre. Lengyelország felzárkózása szintén látványos volt: az időszak végére Magyarországgal hasonló szintre került. Románia a V4-eknél is dinamikusabban növekedve zárkózott fel, azonban volumenben továbbra is a mezőny alatt van.

Az általános növekedés alól egyetlen kivétel van: Magyarország lendülete látványosan megtört 2006 után (ezt jelzi a második függőleges vonal) és az azt követő években, amihez csak 2012 (harmadik függőleges vonal) után tudott visszatérni. Az időszak növekedési vesztesége akkora volt, hogy bár a magyar gazdaság több mint tíz éve újra dinamikusan fejlődik, az akkori pozícióromlást visszafordítani – regionális versenytársaink szintén dinamikus növekedése miatt – egyelőre nem sikerült. Mindezzel együtt Magyarország 2004. évi 40,2 százalékos értéke 2010-re 40,1-re csökkent, majd 2023-ra 49,6 százalékra nőtt. A térségbeli országok közül Szlovákia mutatója a 2004-es 39,5 százalékról 2010-re 50,8-ra, majd 2023-ra 56,7-re emelkedett. Lengyelország növekedése szintén töretlenül dinamikus volt: hasonló mutatói rendre 30,6, 37,4 és 50,8 százalék voltak, míg Csehországé 54,2, 60,3 és 63,3 százalék. Románia (ugyan csak később, 2007-ben lett tag, az összehasonlíthatóság érdekében szintén ennek a három évnek az adatát feltüntetve) 21,0, 25,5 és 35,4 százalékos arányt mutat, vagyis az erős növekedés ellenére mutatója továbbra is jelentősen elmarad a V4-ekétől.

Bár nehéz szétválasztani, hogy a régiós növekedési adatokban mekkora szerepet játszott EU-tagságunk, az azért jól látható, hogy a dinamika – Magyarországot leszámítva – a csatlakozás után jellemzően tovább erősödött. A növekedési fordulatot hazánknak – bár a csatlakozás előnyeiből részesedett – nem az uniós tagság, hanem a kormányváltás hozta el.

Egy főre jutó GDP vásárlóerő-paritáson

Az előző pontban bemutatott értéket érdemes vásárlóerő-paritáson⁴ is megvizsgálni, ami ugyan nem tükrözi pontosan a volumenváltozás idősorát,⁵ azonban annak belföldi értékét jobban kifejezi. A vásárlóerő-paritás számítási módját sok vita övezi, amit az is jól mutat, hogy Szlovákia egy főre jutó GDP-je vásárlóerő-paritáson számolva 2015-után megzuhan, holott csak módszertani váltásról volt szó. Romániára pedig jóval kedvezőbb a mutató, mint ha csak euróban kifejezve számolnánk, ami az alacsonyabb belföldi árak mellett a cserearányok kedvező változásának is betudható. E mutatóban így Szlovákia a valósnál nagy valószínűséggel kedvezőtlenebb, Románia pedig kedvezőbb képet mutat.

Mivel a PPS-alapon számolt egy főre jutó GDP idősor-ábrázolásra nem alkalmas, viszont adott évben a horizontális összehasonlításra igen, ezért táblázatos formában tüntetjük fel az adott ország adatait az EU27 átlagértékének arányában, az Eurostat adataiból számítva. (A 2023-as adatok a kézirat zárásakor előzetesek voltak.) A sorrend az utolsó lezárt éves adat szerinti, 2022. évi rangsort tükrözi.

1. táblázat: A vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó GDP, az EU27 átlagában (%)

	2000	2004	2007	2010	2022	2023*
Luxemburg	248,9	249,5	273,2	274,7	256,1	239,9
Írország	136,4	149,5	150,0	131,3	234,6	211,7
Dánia	129,3	126,9	125,2	130,5	136,3	127,9
Hollandia	144,0	138,2	141,1	136,9	130,4	130,3
Ausztria	132,6	130,2	126,4	127,7	123,9	122,9
Belgium	125,5	123,6	117,9	120,9	119,4	117,6
Svédország	133,7	130,7	131,3	128,5	119,4	116,8
Németország	123,9	122,2	118,3	120,5	116,3	115,2
Finnország	120,7	120,3	121,5	118,5	109,9	108,2
Málta	83,2	83,0	80,5	87,1	103,9	105,1

4 A vásárlóerő-paritást (*purchasing power parity*) nemzetközileg PPP-nek rövidítjük, az Eurostat ugyanakkor a hasonló célú és tartalmú PPS-t használja módszertanában, ami a *purchasing power standard* rövidítése.

5 Oblath 2023.

	2000	2004	2007	2010	2022	2023*
Franciaország	117,9	111,8	109,3	109,2	100,0	101,1
EU27	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Olaszország	122,3	113,7	108,9	106,0	96,9	97,6
Ciprus	96,2	100,0	105,7	102,0	94,1	94,9
Csehország	73,4	80,7	84,1	84,3	90,1	90,7
Szlovénia	81,0	87,7	88,6	84,7	89,9	91,5
Litvánia	38,0	50,0	61,4	61,0	89,0	86,7
Spanyolország	97,3	100,9	104,1	96,4	85,4	88,6
Észtország	42,4	55,7	71,1	65,5	84,8	81,6
Lengyelország	48,4	51,4	54,1	62,7	79,4	79,8
Portugália	85,3	82,5	82,5	82,7	78,6	82,7
Magyarország	53,3	62,7	61,4	66,3	76,1	76,3
Románia	26,6	34,4	43,9	52,6	75,5	77,7
Horvátország	48,4	56,6	62,6	61,0	72,7	76,1
Lettország	36,4	47,2	58,5	53,8	72,4	70,7
Szlovákia	51,1	58,5	67,9	76,7	71,0	72,6
Görögország	88,0	98,1	93,9	84,7	67,0	67,3
Bulgária	28,8	35,4	40,7	44,6	62,0	64,1

* előzetes adat

Forrás: Eurostat, Századvég-számítás

Az évezred elején Magyarország a 19. helyen állt, az EU27 átlagának 53,3 százalékával. A csatlakozás évében 62,7 százalékkal szintén. A legrosszabb arányt 2007-ben produkálta 61,4 százalékkal a 23. helyen. Az utolsó lezárt adatú évben, 2022-ben a 21. helyen végzett 76,3 százalékkal, megelőzve Romániát,⁶ Horvátországot, Lettországot, Szlovákiát, Görögországot és Bulgáriát. A 2023-as előzetes adatok szerint Magyarország aránya tovább javult, elérve az EU27 76,3 százalékát, miközben Románia nagyobb növekedésével elé került. (A 2022-es többszöri újraszámolást tekintve ezt azért egyelőre érdemes óvatosan kezelni.)

A következőkben vizsgáljuk meg a mutató alakulását a V4-ek és Románia körében.

⁶ Az év közben többször módosított 2022-es adatok szerint volt olyan állapot, amikor Románia megelőzte Magyarországot, és ez akkor nagy visszhangot kapott a sajtóban. A végleges éves adat már kevésbé.

2. táblázat: A vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó GDP regionális adatai, az EU27 átlagában (%)

	2000	2004	2007	2010	2022	2023*
Csehország	73,4	80,7	84,1	84,3	90,1	90,7
Lengyelország	48,4	51,4	54,1	62,7	79,4	79,8
Magyarország	53,3	62,7	61,4	66,3	76,1	76,3
Románia	26,6	34,4	43,9	52,6	75,5	77,7
Szlovákia	51,1	58,5	67,9	76,7	71,0	72,6

* előzetes adat

Forrás: Eurostat, Századvég-számítás

A listát végig Csehország vezeti, ahol a mutató a 2004-es 73,4 százalékos értékről 2023-ra 90,7 százalékra nőtt. Lengyelország 2004-ben még a leggyengébb eredményt mutatta fel, 51,4 százalékot. 2023-ban ugyanakkor már 79,8 százalékkal a második helyre került. Románia mutatójának növekedése ennél is dinamikusabb volt: 2000-ben csupán 26,6 százalékkal a 27 ország legalacsonyabb értékét produkálta, míg 2023-ban már 77,7 százalékot ért el. Szlovákia ingadozó teljesítményt mutatott: 2004-ben a V4-ek között a 3. helyen állt, 58,5 százalékkal, 2007-re feljött a 2. helyre, 58,5 százalékkal, majd 2023-ban már az öt közül az utolsó helyre került, 72,6 százalékkal. Újra meg kell ugyanakkor említeni, hogy a PPS módszertani bizonytalanságai miatt a román és a szlovák adatot érdemes óvatosan kezelni.

Magyarország az ezredfordulón és a csatlakozáskor is a 2. helyen állt, utóbbi évben 62,7 százalékkal. 2007-ben szorult a 3. helyre, amely pozíció rögzült is 2022 végéig. A 2023-as előzetes adatok szerint hazánk mutatója 76,3 százalék volt. EU-tagságunk első húsz évében tehát az egy főre jutó GDP vásárlóerő-paritáson számolt értékében az EU27-hez viszonyított arányunk 13,6 százalékponttal javult.

A háztartások végső fogyasztása

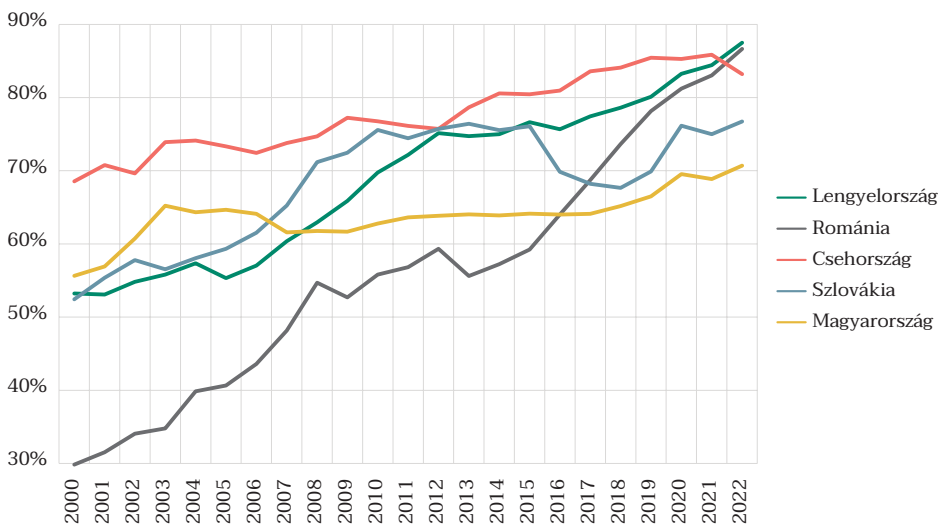
A bruttó hazai termék azt tükrözi, hogy az ország területén működő gazdasági egységek mekkora jövedelmet termelnek. Emiatt jóléti mutatóként közvetlenül nem alkalmazható, bár erős a korreláció az egy főre jutó GDP és a szélesebb értelemben vett anyagi jólét között. A la-

kossági fogyasztást mérő mutató rendeltetése szerint ennél szorosabb kapcsolatot jelent az életszínvonallal, bár mint látni fogjuk, ennek is erős korlátai vannak.

A fogyasztás mérésére alkalmas egyik mutató a háztartások fogyasztási kiadása (*household final consumption expenditure*), amely az egyének közvetlen kiadásait összegzi nemzetgazdasági szinten. Ennél komplexebb mutató a háztartások tényleges fogyasztása (*actual individual consumption*, rövidítve AIC), amely az előzőt egészíti ki a kormányzattól és a háztartásokat segítő nonprofit szervezetektől kapott természetbeni juttatásokkal, mint például az oktatás és az egészségügy. A következőkben az AIC alakulását vizsgáljuk a régióban, vásárlóerő-paritáson. (Az Eurostat legfrissebb adatai a kézirat zárásakor 2022-esek voltak.)

A GDP-hez hasonlóan a tényleges fogyasztás is trendszerű felzárkózást mutat az EU átlagához. A mélyről induló Románia növekedési dinamikája itt a GDP-nél is meredekebb, aminek köszönhetően nemcsak Magyarország és Szlovákia, hanem az időszak végére Csehország értékénél is magasabbat vett fel.

2. ábra: A háztartások tényleges fogyasztása, az EU27 átlagában, vásárlóerő-paritáson (%)

Forrás: Eurostat

Mivel hasonló, de eltérő meredekségű felzárkózási pálya látható a GDP és a fogyasztás terén, érdemes megvizsgálni annak mintázatát, hogy európai viszonylatban hogyan aránylanak a fogyasztási kiadások az adott ország GDP-jéhez. A kép teljessége érdekében kiterjesztjük az összehasonlítást az Európai Gazdasági Térség többi országára, a kilépett Egyesült Királyságra, a nyugat-balkáni tagjelöltekre és potenciális tagjelöltekre, a szintén tagjelölt Törökországra, valamint az Egyesült Államokra és Japánra is. Az AIC és GDP 2000 és 2022 közötti átlagos aránya szerint rendezve az országokat, a következő képet kapjuk.

3. táblázat: A háztartások tényleges fogyasztási kiadásainak aránya a GDP-hez (%)

	2000	2000–2022 átlaga	2022
Bosznia-Hercegovina*	103,6	90,8	77,2
Montenegró	77,2	87,7	84,4
Albánia	87,5	84,5	80,6
Szerbia	86,3	83,2	77,7
Észak-Macedónia	83,1	81,2	77,8
Görögország	75,7	77,5	78,3
Egyesült Királyság	75,6	76,4	75,4
Portugália	74,4	75,3	74,3
Egyesült Államok	72,0	73,8	74,4
Litvánia	75,9	73,1	68,6
Bulgária	75,2	72,3	67,3
Románia	76,3	72,1	70,6
Ciprus	68,6	71,7	70,5
Horvátország	74,5	71,4	69,8
Lengyelország	73,6	71,0	68,1
Olaszország	70,7	70,9	70,9
Lettország	72,6	69,6	69,4
Franciaország	67,6	69,3	69,2
Spanyolország	69,1	69,0	69,2
Törökország	70,7	68,7	64,4
Izland	73,1	68,6	68,8
EU27	67,7	67,3	65,6
Japán	62,8	66,7	68,8

	2000	2000–2022 átlaga	2022
Németország	67,7	66,4	65,0
Finnország	60,4	66,1	67,3
Belgium	65,2	65,7	66,2
Málta	72,5	65,5	53,8
Szlovénia	67,3	65,4	66,1
Ausztria	65,5	65,0	64,7
Szlovákia	63,3	64,6	71,5
Dánia	63,2	64,5	58,6
Svédország	64,4	64,3	61,3
Észtország	65,0	62,5	62,5
Magyarország	65,3	62,5	59,1
Hollandia	62,8	62,0	59,9
Svájc	62,3	59,9	56,8
Csehország	60,0	58,6	58,4
Norvégia	53,8	55,8	44,8
Írország	56,3	49,9	32,1
Luxemburg	48,2	44,7	41,3

* Bosznia-Hercegovinára a legkorábbi adat 2005-ös, ez szerepel a 2000-es oszlopban.

Forrás: Eurostat

Mint látható, Romániánál kiugróan magas az arány, az uniós országok közül az ötödik legnagyobb, de Lengyelország is jóval az EU átlaga felett van. (Éppen az AIC mutatóban legmagasabb értéket produkáló két ország a térségben.) Az összképet nézve a nagy arány korántsem a fejlettséggel korrelál, inkább szociokulturális mintákat követ. A lista elején nagyrészt balkáni országok állnak, de az első tízben találjuk a két angolszász államot is. Majd jellemzően – az említetteken és két balti államon kívül – mediterrán országok következnek, mindegyik az EU-átlag felett. A klasszikus jóléti államok döntő részét az EU-átlag alatt találjuk, ahogy Szlovákiát, Magyarországot és Csehországot is. Ennek ellenére Észak- és Nyugat-Európára jellemzők a legmagasabb AIC-értékek, mivel a magas GDP-nek viszonylag kis része is magas fogyasztási szintet eredményez. Ezzel szemben Romániában és kisebb részben Lengyelországban a meglepően magas fogyasztási adat mögött a fogyasztás GDP-hez viszonyított nagy arányát találjuk, összefüggésben az alacsony megtakarítási szinttel.

Összevetve az egy főre jutó GDP, az egy főre jutó és vásárlóerő-paritáson (PPS) mért GDP és a szintén vásárlóerő-paritáson mért háztartási fogyasztás (AIC) adatait, az alábbi következtetéseket vonhatjuk le a romániai fogyasztási adatok sok szempontból meghökkentően magas értékéről és dinamikájáról.

A konstans euróárfolyamon számított GDP-növekedés (ami az árfo-lyam- és árhatásoktól megtisztítva a bruttó hazai termék volumennö-vekedését tükrözi) terén Románia a V4-országok mindegyikénél gyor-sabban fejlődött (akár 2000-től, akár 2004-től nézzük), ez azonban az alacsony induló érték miatt még mindig nem eredményezte a rés zárulását: Románia mutatója továbbra is a V4-ek alatt van.

Vásárlóerő-paritáson utolérés és előzés is történt: Románia a 2022-es adatával már határozottan Szlovákia előtt áll, és a 2023-as előzetes adatok szerint Magyarországot is elkerülte. Mivel azonban ez nem magyarázható önmagában a volumen kétségkívül impozáns bővülésével, az adott évi magas értékekben szerepet játszanak a térségnél lényege-sen kedvezőbb cserearányok, valamint az alacsonyabb belföldi árszín-vonal. Ez az adott évi mutatóra (*stock*) gyakorol emelő hatást, miközben a dinamikát (*flow*) a GDP volumenbővülése biztosítja.

A GDP és a lakossági fogyasztás bővülése szorosan összefügg Romá-niában, mivel a kormányzat lassan két évtizede, de különösen 2015 óta keresletélénkítő politikával ösztönzi a gazdasági növekedést, ami egy-szerre növeli a fogyasztást, és ezen keresztül a GDP-t – miközben tartós ikerdeficitet hoz létre, ami növekvő államadósságot gerjeszt.⁷ A növekvő nemzeti jövedelem ugyanakkor szintén ösztönzően hat vissza a fo-gyasztásra, ami „pozitív spirált” eredményez, növekvő egyensúlytalan-ság mellett.

A vásárlóerő-paritáson mért lakossági fogyasztásnak még az egy főre jutó GDP-hez mérve is kiugróan magas adatát (mely szerint a té-rségből csak Lengyelország előzi meg Romániát, hajszállal) más tényező is magyarázza: ez pedig a GDP arányában is kiugróan magas fogyasztás. Vagyis Románia lakói – a balkáni országokhoz hasonlóan – jövedelmük kiugró arányát fordítják fogyasztásra, minimális megtakarítás mellett.

Nem elvitatva tehát az önmagában is impozáns GDP-növekedési ada-tokat, Romániáról szólva hozzá kell tenni: a vásárlóerő-paritáson mért

⁷ Századvég 2024.

növekedési és fogyasztási adatokban kimutatható utolérésben és előzésben a keresletélénkítő gazdaságpolitikának, a kedvező cserearányoknak, az árszínvonalnak és az alacsony megtakarítási hajlammal párosuló magas fogyasztási hajlandóságnak is jelentős szerepe van – ennek egyensúlyra gyakorolt összes negatív hatásával együtt (ami alighanem megszorításokhoz vezet majd a 2024-es választási évet követően).

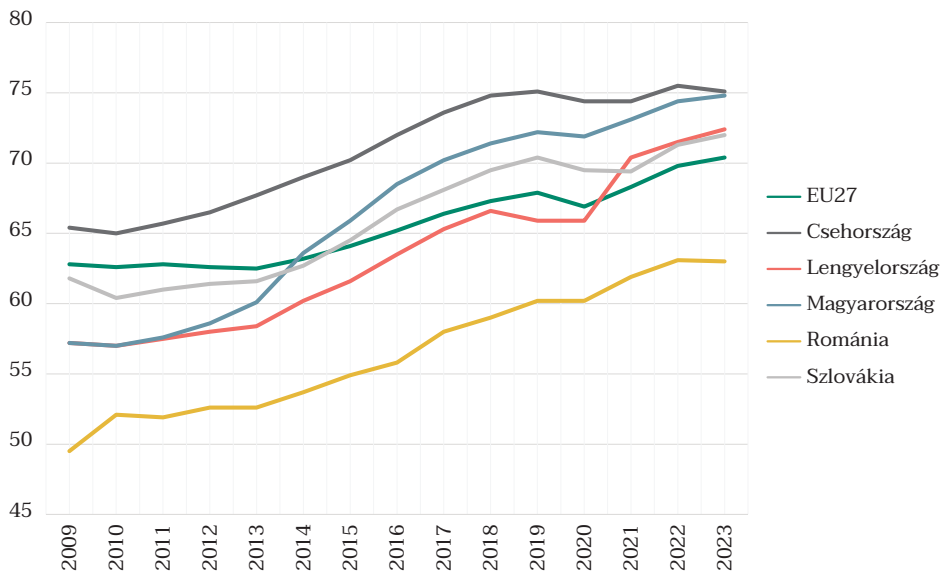
Magyarországon a lakossági fogyasztási adatok javulásában a törés ugyanott figyelhető meg, mint a reál-GDP-nél: 2006-tól. Míg azonban a GDP volumennövekedése már 2013-ban visszaállt a dinamikus pályára, a lakossági fogyasztás 2010-től javult, de a térségtől elmaradó dinamikával, amit csak 2018-tól értünk el. Ennek magyarázata, hogy a 2010 előtti években a beruházási adatok mélyrepülésben voltak, így először a beruházásokat kellett újra növekvő pályára állítani. Ellentétben tehát a romániai gyakorlattal, a magyarországi gazdasági növekedés beruházásvezérelt volt. Ez késlelteti a fogyasztás növekedésére gyakorolt ösztönző hatást, mégis fenntarthatóbb pályát eredményez.

A régió egészét nézve a fogyasztási adatokra is igaz, amit a GDP-nél megállapítottunk: az EU-csatlakozás nem annyira fordulópontként értelmezhető, a hatás inkább folyamatában érvényesül – a trendszerű növekedésben a csatlakozás ténye önmagában nem eredményezett fordulatot. Két kivételt látunk: Magyarországot, ahol paradox módon éppen a csatlakozás után kezdődött egy lemaradó szakasz (nyilván nem az EU-tagságból fakadóan, hanem annak ellenére), illetve Szlovákiát, ahol a legjobban kimutatható, hogy a taggá válás után a fogyasztás növekedése nagyobb lendületet vett. Ugyanitt 2015 után megbicsaklást látunk, ennek oka azonban elsősorban a vásárlóerő-paritás számításában bekövetkezett módszertani korrekció.

Foglalkoztatás

Magyar szempontból a gazdaság jellemzői közül a legimpozánsabb fejlődés a foglalkoztatottságban történt – igaz, hogy nem a csatlakozás időpontjától, hanem csak 2010 után. Ekkor azonban kiemelkedő mértékben.

3. ábra: Foglalkoztatottság a 15–64 éves korú lakosság arányában (%)

Forrás: Eurostat

A foglalkoztatottság a 15–64 éves korosztály arányában a térség minden országában trendszerűen emelkedett. 2009-ben (az Eurostat akkortól közöl adatokat) még csak Csehország mutatója volt az EU27 átlaga fölött, a mai napig őrizve regionális vezető helyét. A legdinamikusabb növekedés ugyanakkor Magyarországon látható: a 2009-es 57,2-ről 74,8 százalékra nőtt 2023-ban, amivel szinte beértük a regionális listát tartósan vezető Csehország 75,1 százalékos foglalkoztatottsági szintjét. Az elmúlt években Lengyelország és Szlovákia is az EU átlaga fölé került, míg Románia egyelőre – az erős növekedés ellenére, a mélyről indulás miatt – továbbra is jelentősen leszakad attól. Magyarország mutatója 2009-ben az EU-rangsor 23. helyéhez volt elegendő, míg 2023-ban már a 8. helyen állt, vagyis az utolsó harmadból a felső harmadba került. A 20–64 éves korosztály előretörése még látványosabb: a 24-ről a 7. helyre, miközben a mutató 62,5-ről 80,7 százalékra növekedett. A létszámadatokat nézve ez azt jelenti, hogy 2009-től 2023-ig közel ötödével bővült a foglalkoztatottak köre Magyarországon.

Egyenlőtlenségi mutatók

A jövedelmi viszonyokat a nemzetgazdasági szinten rendelkezésre álló jövedelemtömeg mellett annak eloszlása is meghatározza. A jövedelem-egyenlőtlenségek szemléltetésére a párizsi székhelyű World Inequality Lab (WIL) által felépített és működtetett World Inequality Database⁸ (WID) adatait használjuk fel. A WIL saját módszertanával⁹ kifejlesztett Distributional National Accounts (DINA), a nemzeti eloszlási számlák rendszere, amely a közvetlenül kapott jövedelmek adatait összhangba hozza a GDP-t meghatározó nemzeti számlák rendszerével. Ennek köszönhetően a teljes nemzeti jövedelmet fel tudják osztani a teljes lakosság vagy a felnőtt lakosság között, aminek köszönhetően a kollektív fogyasztási javak is háztartásokra vetítve jelennek meg a jövedelmek között, így azok a közszolgáltatásokat is valós jóléti súlyuknak megfelelően tükrözik.

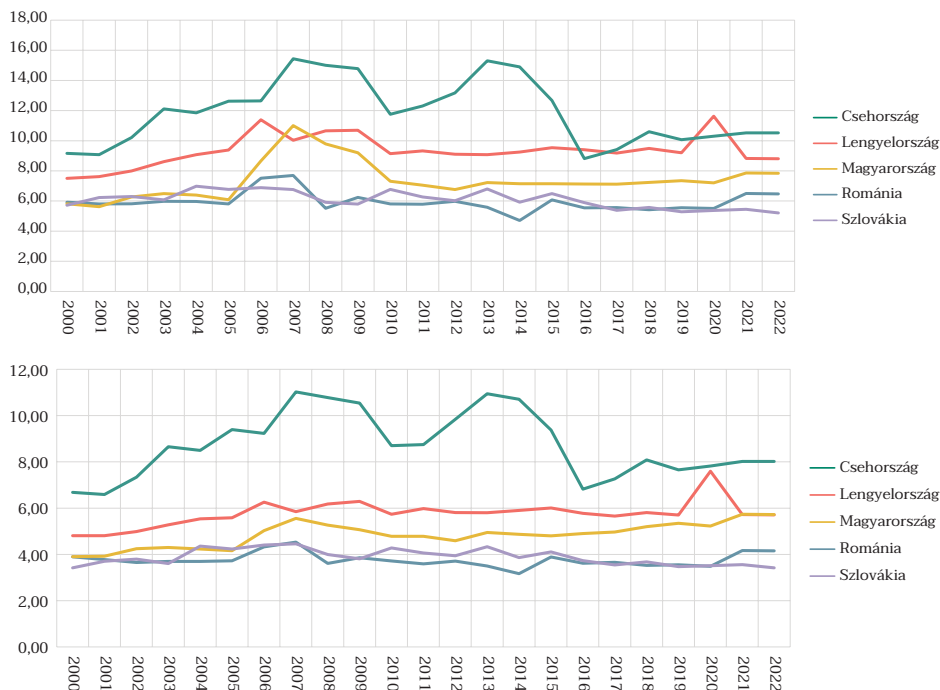
A WID számításai elsősorban arra irányulnak, hogy a nettó nemzeti jövedelem hogyan oszlik meg az egyes jövedelmi percentilisek között – leggyakrabban a felső 10, a középső 40 és az alsó 50 százalék között osztva meg azt. Az így kapott minták eleve sokat elárulnak az egyenlőtlenségről, de még átfogóbb képet ad, ha a felső 10 és az alsó 50 százalék átlagjövedelme közötti arányt (T10/B50) mint származtatott mutatót vesszük figyelembe.

Nézzük először a T10/B50 mutatót az adózás előtti jövedelmekre. Itt az adó- és járuléklevonás előtti munkajövedelmeket, a munkanélküli ellátásokat és a nyugdíjakat vesszük figyelembe, szociális transzferek nélkül. Az alapnépesség a továbbiakban a húszéves vagy idősebb felnőtt lakosságot jelenti. Ezt a mutatót vizsgálva (a következő ábra felső része) látható, hogy a felzárkózási időszakban a jövedelmi egyenlőtlenségek nagymértékben eltértek országonként. A régióban messze legegyenlőbb Szlovákia és Csehország volt, és jelenleg is az. A V4-ben Lengyelországban volt messze a legnagyobb az egyenlőtlenség a felzárkózás során. Romániát 2013-ig szélsőséges egyenlőtlenség jellemezte, majd fokozatosan mérséklődve a lengyel szinthez közeledett a mutatója. Magyarországon 2005-ben (paradox módon az EU-csatlakozás után) látványo-

⁸ World Inequality Database 2024b.

⁹ World Inequality Database 2024a.

4. ábra: Jövedelemeloszlás – a felső 10 és az alsó 50 százalék részesedése, adózás előtt és után

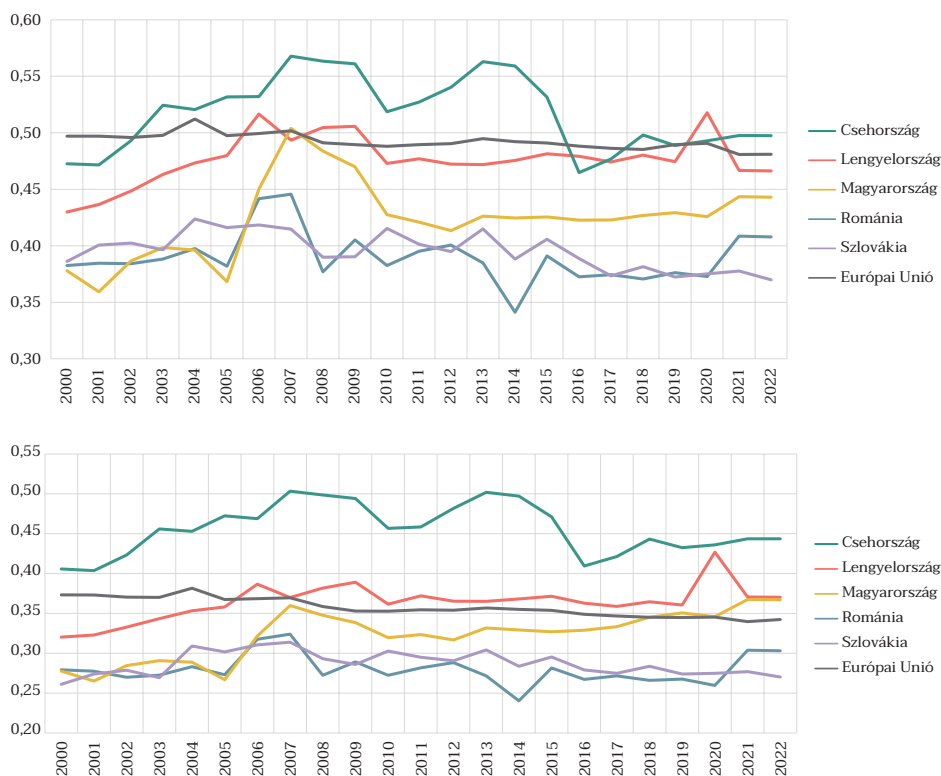

Forrás: WID, Századvég-szerkesztés

san megugrott az egyenlőtlenség, majd 2007-től mérséklődni kezdett, 2010-től pedig stabilizálódott. Magyarország 2010 óta a régió középmezőnyében van Románia és Lengyelország, valamint Csehország és Szlovákia között.

A WIL jelentései megállapítják, hogy bár az adózás értelemszerűen módosíthatja az egyenlőtlenségi viszonyokat, az adózás utáni egyenlőtlenséget nagyobb mértékben befolyásolja az adózás előtti egyenlőtlenség szintje, mint az adórendszer jellemzői. Ezt láthatjuk a fenti ábra alsó részén is, ahol az adózás utáni jövedelemeloszlás összképe főbb vonalakban hasonló az adózás előtti eloszláshoz. Az adózás utáni jövedelmeket úgy kapjuk, hogy az adózás előtti jövedelemből levonjuk az adókat és járulékokat, majd hozzáadjuk a szociális transfereket. A mutató értéke itt minden országban és minden évben kisebb, mint az adózás előtti jövedelmeké, ami a kiegyenlítő hatásnak köszönhetően

5. ábra: Gini-együttható, adózás előtti és adózás utáni jövedelmekre

Forrás: WID, Századvég-szerkesztés

kisebbségi egyenlőtlenséget jelez. Romániában azonban a kiegyenlítő hatás kevésbé érvényesül, mint a V4 országokban, így a hozzájuk viszonyított egyenlőtlenség még nagyobb, mint adózás előtt, aminek fő oka az adóbeszedés rossz hatékonysága¹⁰ – erre utal, hogy az egyenlőtlenség szintje később egykulcsos adórendszer mellett is javult. Magyarországon a 2005 utáni egyenlőtlenségi kiugrás ez esetben kisebb, aminek oka az erősen progresszív jövedelemadó-rendszer volt. Az egykulcsos adó bevezetését viszont nem követte – ellentétes irányú hatásként – jelentős egyenlőtlenség-növekedés, inkább a stabilitás jellemző.

A WID adatbázisa a jól ismert, régebbi keletű Gini-együttható szerinti egyenlőtlenségi mutatókat is tartalmazza. Első lépésben az adózás

¹⁰ Századvég 2024.

előtti jövedelemeloszlást vizsgálva megállapítható, hogy a Gini-együttható szerinti jövedelemegyenlőtlenség nagyjából az előzőekhez hasonló mintázatot mutat, ahogy az az alábbi ábra felső részén megfigyelhető. Magyarországon az egyenlőtlenség 2007. évi megugrása itt még látványosabb, és hasonlóan szembetűnő a 2010 utáni stabilizáció. Magyarország e mutató szerint is a régió középmezőnyében van. A nagyobb jövedelemegyenlőtlenségű pólust itt is Románia és Lengyelország képezi (az időszak végére a román szint itt is a lengyeléhez közelít, a kiugróan nagy egyenlőtlenség irányából), míg az „egyenlőségi pólust” itt szintén Csehország és Szlovákia jelenti. Megjegyzendő, hogy a két ország nemcsak a régióban, hanem egész Európában is a legkevésbé egyenlőtlenek közé tartozik.

Az adózás utáni jövedelemegyenlőtlenségek a Gini-együttható szerint vizsgálva (a fenti ábra alsó része szerint) annyit módosulnak, hogy Románia egyedül maradt az „egyenlőtlenségi póluson” (bár ma már nem a korábbi extrém mértékben szakadva el a mezőnytől), miközben Lengyelország Magyarországhoz közeledve – a WID T10/B50 mutatójához hasonlóan – a középmezőny része lett. Ettől eltekintve az összkép nem tér el jelentősen az adózás előtti egyenlőségektől, a relatív pozíciókat nem módosítja.

A gazdasági fejlettség területi jellemzőinek változása

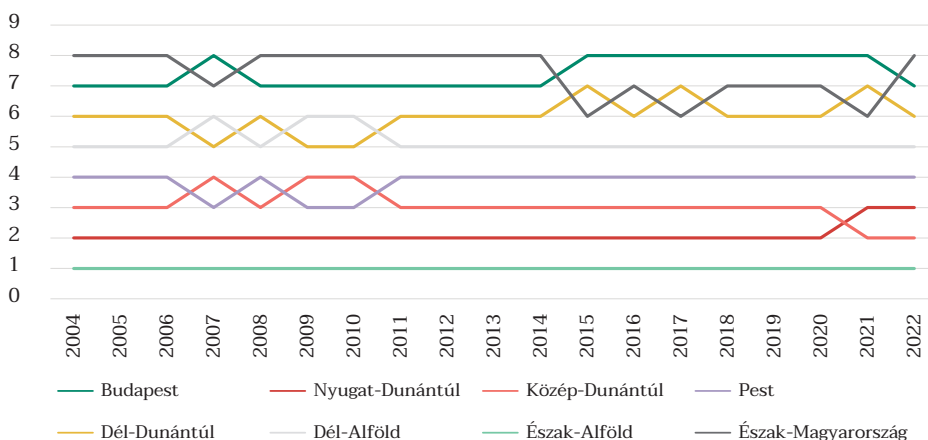
Míg a nemzetgazdaság szintjén – a 2006 utáni megtorpanást leszámítva – Magyarország felzárkózása sikeresnek tekinthető az EU átlagához, a fejlődés egy fontos jellemzője, az országon belüli regionális különbségek¹¹ mérséklődése, a területi kiegyenlítődés már korántsem váltotta be a hozzá fűzött reményeket.

¹¹ A regionális adatok értékeléséhez Huber Judit munkatársunk adatelemzését és kimutatásait használjuk fel.

Az egy főre jutó GDP régiók szerinti sorrendjének változása

Elsőként tekintsünk meg egy olyan ábrát, amely a sorrendiség bemutatására szolgál, a régiók egy főre jutó GDP mutatója alapján.

6. ábra: Az egy főre jutó GDP régiók szerinti sorrendjének változása, 2004–2022

Forrás: KSH, Századvég-számítás és -szerkesztés

A mintázatból a következőket olvashatjuk le:

- Budapest első helye megingathatatlan.
- 2020-ig hasonlóan stabil volt a Nyugat-Dunántúl második helye.
- A többi hat régió 2014-ig három párba rendeződött, sorrendet csak ezeken a párokon belül cseréltek:
 - ◆ Közép-Dunántúl és Pest vármegye
 - ◆ Dél-Alföld és Dél-Dunántúl
 - ◆ Észak-Alföld és Észak-Magyarország.
- A Közép-Dunántúl tartósan Pest vármegye elé került, majd 2020 után a Nyugat-Dunántúlt is megelőzve a második helyre lépett elő.
- A középső páron belül több helycsere történt, míg 2011-től stabilizálódott a Dél-Alföld előnye.
- A legszegényebb kettő egymáshoz viszonyított helyzete szintén többször változott, majd Észak-Magyarország tartósan az Észak-Alföld elé került (2014–2021).

- Két páros sáv ritka „összezsúszása” történt 2014 után azzal, hogy Észak-Magyarország és a Dél-Dunántúl váltakozva helyet cserélt.
- 2022-ben Észak-Magyarország – szintén ritka dinamika – az Észak-Alföld mögé csúszott vissza, az utolsó helyre.

Az időszak egészét nézve az alapján, hogy melyik régió hány évben volt a rangsorban az adott helyen, a következő tipizálás tehető a fővároson kívüli régiókra, két szakaszra osztva az időszakot.

4. táblázat: A régiók besorolása az egy főre jutó GDP értéke és annak változása alapján

	2004–2011	2011–2022
Fejlett régiók	Nyugat-Dunántúl Közép-Dunántúl Pest vármegye	Nyugat-Dunántúl Közép-Dunántúl
Közepesen fejlett régiók	Dél-Alföld Dél-Dunántúl	Pest vármegye Dél-Alföld
Kevésbé fejlett régiók	Észak-Magyarország Észak-Alföld	Dél-Dunántúl Észak-Magyarország Észak-Alföld

Forrás: KSH, Századvég-értékelés és -szerkesztés

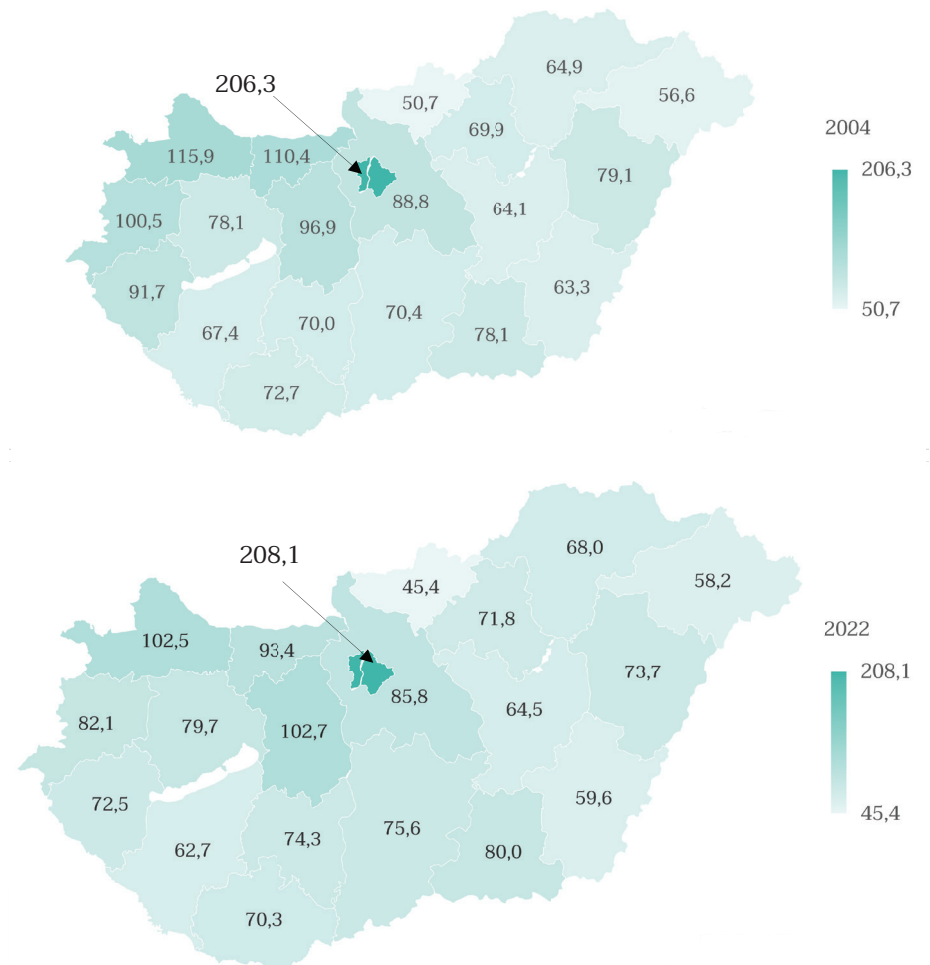
Vagyis az egymáshoz viszonyított relatív fejlettség a tagság kezdete óta igen kis mértékben változott csak, dacára annak, hogy az uniós fejlesztési források egyik fő vezérlője a regionális különbségek mérséklése. Mivel azonban a tőke előszeretettel irányul az eleve fejlettebb régiókba, a piaci és a szakpolitikai célú tőkeáramlás versenyében jól látható előbbi erőfölénye.

Az egy főre jutó GDP eloszlása vármegyénként

Tanulságos képet mutat az is, ha az adott vármegye egy főre jutó GDP-jét az országos értékhez viszonyítjuk 2004-ben és 2022-ben.

Látható, hogy a legtöbb vármegyében a relatív részesedés csak kis mértékben változott az országos átlaghoz viszonyítva. A legnagyobb javulás Bács-Kiskun, Borsod-Abaúj-Zemplén és Fejér vármegyében történt, a legnagyobb részesedésbeli visszaesést pedig Komárom-Esztergom, Zala, Vas, illetve Győr-Moson-Sopron esetében láthatjuk. E tekin-

7. ábra: Az egy főre jutó GDP az országos átlag százalékában

Forrás: KSH, Századvég-számítás és -szerkesztés

tetben tehát lehet részsikereket felmutatni a területi kiegyenlítődésben, mivel a legnagyobb részesedésnövekedéssel jellemzett vármegyék között egy közepesen (Bács-Kiskun) és egy, a közepes és a kevésbé fejlettek között mozgó (Borsod-Abaúj-Zemplén) vármegyét találhatunk, miközben a 2004-ben legfejlettebb három részesedési aránya csökkent.

Az egy főre jutó GDP növekedése vármegyénként

A következő táblázatban a legjobban, illetve legkevésbé jól teljesítő vármegyét vesszük sorba, az egy főre jutó GDP időbeli alakulása szerint reálértéken (a 2004-es árakra indexálva), valamint a vármegyék közötti relatív helyezés alapján.

5. táblázat: Legnagyobb egy főre jutó GDP-növekedések

Vármegye	GDP/fő, 2022/2004 (%)	Helyezés, 2004	Helyezés, 2022
Bács-Kiskun	162,7	12.	9.
Tolna	160,7	13.	10.
Fejér	160,5	5.	2.
Borsod-Abaúj-Zemplén	158,7	16.	15.
Heves	155,7	14.	13.

Forrás: KSH, Századvég-számítás

A teljes nemzetgazdaságban a növekedés ugyanebben az időszakban 151,4 százalék volt.

A legjobban teljesített Bács-Kiskun, Tolna, Fejér és Borsod-Abaúj-Zemplén, majd kicsit lemaradva Heves. De míg utóbbi kettő a viszonylag erős növekedés ellenére is hátrébb csúszott a rangsorban, addig a dobogósok jelentős mértékben előre tudtak lépni.

Az átlag felett helyezkedett el még – csökkenő sorrendben – Csongrád-Csanád, Veszprém, Budapest (messze a legmagasabb bázisról indulva) és Jász-Nagykun-Szolnok vármegye.

A következő ábrán láthatjuk, hogy a legkevésbé jól e mutató időbeli alakulása szerint Zala, Vas és Komárom-Esztergom, majd valamivel jobban Győr-Moson-Sopron és Nógrád teljesített. Komárom-Esztergom és még inkább Győr-Moson-Sopron viszonylag kis növekedése a csatlakozáskor magas bázissal is magyarázható, miközben Nógrád vármegye a legalacsonyabb bázisról indult. Így Győr-Moson-Sopron és Komárom-Esztergom a viszonylag kisebb növekedés ellenére is stabilizálta helyét az élvonalban, hasonlóan Vas a középmezőnyben. Nógrád ezzel szemben beragadt az utolsó helyre, míg Zala a középmezőny tetejéről a végére csúszott vissza.

6. táblázat: Legkisebb egy főre jutó GDP-növekedések

Vármegye	GDP/fő, 2022/2004 (%)	Helyezés, 2004	Helyezés, 2022
Zala	119,7	6.	12.
Vas	123,7	4.	6.
Komárom-Esztergom	128,1	3.	4.
Győr-Moson-Sopron	133,9	2.	3.
Nógrád	135,5	20.	20.

Forrás: KSH, Századvég-számítás

Az országos átlag alatt helyezkedett még el – a helyezés emelkedő sorrendjében – Somogy, Hajdú-Bihar, Békés, Baranya és Pest.

A növekedési és rangsorbeli adatokat egészében tekintve úgy értékeljük, hogy az EU-csatlakozás után Zala, Nógrád és kisebb mértékben Vas vármegye zárkózott fel a legkevésbé sikeresen. Ugyanezen szempontok szerint uniós tagságunk kezdete óta a felzárkózás győztesei Bács-Kiskun, Tolna és Fejér volt.

Záró következtetések

A közjogi változással ellentétben az európai uniós csatlakozás Magyarországon és a régió egészében sem jelentett vízválasztót a gazdasági fejlődés szempontjából. Hatása ugyanakkor ennél lényegesen nagyobb volt, mivel a csatlakozási törekvések hazánkban, Lengyelországban és Csehországban (ahogy korábban Csehszlovákiában is) a rendszerváltás pillanatától, majd többéves fáziskéséssel Szlovákiában és Romániában is meghatározó stratégiai irányát képezték a kormányzati politikának, beleértve a gazdaságpolitikát, a gazdasági szerkezetátalakítást és a piacgazdaságra való áttérést. A választott gazdaságstratégiai irányt így már a remélt uniós tagság is jelentősen befolyásolta. A mérleget ezért meg lehet vonni a 2004-es belépéstől, de akár 1990-től is. Ha ez utóbbi folyamat egészét nézzük, akkor elmondható: a csatlakozás árát gazdaságilag elsősorban az elején fizettük meg, a szerkezetváltás éveiben történt visszaeséssel és piacvesztéssel, míg a hasznát elsősorban a tagság kezdete után arathattuk le. A mérleghez hozzátartozik, hogy a szer-

kezetváltás fájdalmas lépéseinek nagy részére a csatlakozási folyamat nélkül is rákényszerültünk volna, miközben a tagságból fakadó előnyöket ez esetben értelemszerűen nem realizálhattuk volna.

A térség egészére jellemző a masszív felzárkózási trend, amely egyre közelebb vitte, viszi a régiót az uniós átlaghoz. Ebben a folyamatban a legtöbb országot kedvezően érintette az uniós csatlakozás, még nagyobb arányú növekedést, ezzel együtt még gyorsabb felzárkózást eredményezve. Ez alól éppen Magyarország jelentett kivételt: az uniós és regionális átlagtól a csatlakozás utáni időszakban pont távolodni kezdett, ami nyilvánvalóan nem az EU-tagság miatt, hanem annak dacára történt. A térségre jellemző növekedési trend hazánkban ezek után a 2012-t követő években állt helyre, behozva a korábbi években felhalmozott növekedési veszteségét. A 2006 utáni lemaradás ugyanakkor olyan súlyos volt, hogy regionális pozíciónk inkább stabilizálódott, mintsem megfordult. A legtöbb fejlettségi mutatóban a régió középmezőnyében vagyunk, együtt közelítve az uniós átlaghoz. A foglalkoztatás terén ugyanakkor kiugróan jó, a régiós növekedési átlagot messze meghaladó eredményt értünk el 2010 után. Ez azonban ismét csak nem uniós tagságunknak, hanem a meghirdetett kormányzati stratégiának, a munkaalapú társadalom eredményének tekinthető.

Miközben az uniós csatlakozástól remélt felzárkózás a nemzetgazdaság egészében sikeres volt, a regionális egyenlőtlenségek mérséklésében az eredmények elmaradnak a céloktól – annak ellenére, hogy ez az uniós fejlesztési politikák egyik fő stratégiai iránya is. Ez arra utal, hogy az országon belüli területi felzárkózásban az eszköztár bővítésére, a fejlesztéspolitika újragondolására van szükség nemzeti és uniós szinten egyaránt. Ennek híján tovább nőhet a főváros és a központi régió relatív súlya nemcsak a gazdasági erőforrásokban, hanem a népesség koncentrációjában is.

Összességében, a régió egészét tekintve az Európai Unióhoz történt csatlakozás fontos lépést jelentett a piacgazdasági átmenet utáni felzárkózásban. Abban ugyanakkor, hogy ezt a lehetőséget milyen mértékben sikerült a közép-európai kormányoknak országuk javára fordítani, nem érvényesült semmiféle automatizmus, hanem a nemzeti kormányzás színvonalától és hatékonyságától függött, és azon fog alapulni a jövőben is.

Irodalom

- Csige, András – Hegedűs, Tamás: Közép-Európa újraalkotása – Európai szuperállam helyett nemzetek, régiók és közösségek Európája. *Magyar Nemzet*, április 15. <https://magyarnemzet.hu/velemeney-archivum/2003/04/kozep-europa-ujraalkotasa>
- Eurostat Data Browser: *Employment and activity by sex and age—annual data [lfsi_emp_a]* https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsi_emp_a/default/table (letöltve: 2024. április 24.)
- Eurostat Data Browser: *Purchasing power adjusted GDP per capita [sdg_10_10]*. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_10_10/default/table (letöltve: 2024. március 26.)
- Eurostat Data Browser: *Purchasing power parities (PPPs), price level indices and real expenditures for ESA 2010 aggregates [prc_ppp_ind]* https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/prc_ppp_ind/default/table (letöltve: 2024. március 26.)
- Eurostat Data Browser: *Real GDP per capita [sdg_08_10]*. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_08_10/default/table (letöltve: 2024. március 25.)
- Hegedűs, Tamás 2002: A magyar gazdasági átalakulás másfél évtizede. In *Jobbközéparányok – Janus-arcú rendszerváltozás II.* Kairosz Kiadó.
- Hegedűs, Tamás 2003: Humán tőke és versenyképesség a globalizáció korában. In *A rendszerváltozás a Magyar Szemlében – Válogatás 1992–2002.* Heti Válasz Lap- és Könyvkiadó Kft.
- Központi Statisztikai Hivatal: 21.1.2.2. Egy főre jutó bruttó hazai termék megye és régió szerint. https://www.ksh.hu/stadat_files/gdp/hu/gdp0078.html (letöltve: 2024. március 25.)
- Oblath, Gábor 2023: *Mire jó a vásárlóerő-paritás, és mire nem?* Portfolio.hu, szeptember 7. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20230907/mire-jo-a-vasarloero-paritas-es-mire-nem-637557>
- Századvég Alapítvány: Európa Projekt 2022. <https://szazadvég.hu/europa-projekt> (letöltve: 2024. április 23.)
- Századvég Konjunktúrakutató Zrt. 2024: *Románia és Magyarország gazdasági fejlettségének összevetése, mögöttes folyamatok részletes elemzése. Tanulmány a Pénzügyminisztérium részére.* Március 18.
- World Inequality Database 2024a: *Methodology.* <https://wid.world/methodology> (letöltve: 2024. március 14.)
- World Inequality Database 2024b: *World View – Compare inequality between countries on an interactive world map.* <https://wid.world> (letöltve: 2024. március 14.)

